

А. Д. Якубинская

УДК 355.291.6–058.65"1914/1918"+725.945

Кафедра этнологіі, музеялогіі і гісторыі мастацтваў, гістарычны факультэт,
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск, Беларусь

КАМЕМАРАЦЫЯ ПЕРШАЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ: ВОПЫТ ЛАКАЛЬНАГА ДАСЛЕДАВАННЯ ВОІНСКІХ ПАХАВАННЯЎ

У артыкуле прадстаўлена каемемарацыя Першай сусветнай вайны праз вопыт лакальнага даследавання воінскіх пахаванняў Мядзельскага раёна Мінскай вобласці.

Ключавыя словы: каемемарацыя, культурны ландшафт, Першая сусветная вайна, воінскія пахаванні, Мядзельскі раён.

Узор цытавання: Якубинская А. Д. Каемемарацыя Першай сусветнай вайны: вопыт лакальнага аналізу // *София: электрон. науч.-просветит. журн.* 2019. № 1. С. 164–170.

A. YakubinskayaDepartment of ethnology, museology and history of arts, faculty of history,
Belarusian State University, Minsk, Belarus

COMMEMORATION OF THE FIRST WORLD WAR: EXPERIENCE OF LOCAL RESEARCH OF WAR GRAVES

The article provided by the commemoration of the First World War through the experience of local research of war graves of the Myadel district of the Minsk region.

Keywords: commemoration, cultural landscape, First World War, war graves, Myadel district of the Minsk region.

For citation: Yakubinskaya, A. (2019). Commemoration of the First World War: experience of local research of war graves. *Sophia*, 1, 164–170 (in Belar.).

Аўтар:

Аlesia Дзмітрыеўна Якубінская – кандыдат гістарычных навук, дацэнт кафедры этналогіі, музеялогіі і гісторыі мастацтваў гістарычнага факультэта БДУ.
alesia-78@yandex.ru

Author:

Alesia Yakubinskaya – PhD in history, associate professor of the department of ethnology, museology and history of arts of the faculty of history, BSU.

Адным з самых драматычных вынікаў Першай сусветнай вайны з'яўляецца мноства безыменных брацкіх магіл рускіх воінаў, некропаляў нямецкіх воінаў і змешаных пахаванняў, якія з'яўляюцца не толькі мемарыяламі памяці, але і асаблівымі сімваламі прымірэння. Як аб'екты гісторыка-культурнай спадчыны воінскія некропалі і Рускай імператарскай арміі, і Германскай імперскай арміі з'яўляюцца раўназначнымі. Пахаванні абодвух бакоў размяшчаюцца ўздоўж усёй былой лініі фронту і сёння зафіксаваны на тэрыторыі Віцебскай, Мінскай, Гродзенскай і Брэсцкай абласцей Рэспублікі Беларусь. Вядома, што на тэрыторыі Беларусі знаходзіцца не менш за трыста месцаў воінскіх пахаванняў Першай сусветнай вайны, з іх больш за 90 расійскіх, каля

120 нямецкіх і аўстра-венгерскіх, каля 60 змешаных (расійскіх, нямецкіх і аўстра-венгерскіх) [2, с. 22]. Але значная частка пахаванняў застаецца невядомай, частка страчана назаўжды, памяць аб некаторых жыве толькі ва ўспамінах мясцовых жыхароў ці ўзгадваецца ў гістарычных крыніцах.

Уладкаванні пахаванняў Першай сусветнай вайны пачаліся яшчэ ў 1920-я гг. Міжнародныя абавязацельствы аб ушанаванні памяці паўшых воінаў і падтрыманні ў належным парадку воінскіх пахаванняў былі зацверджаны артыкуламі № 225 і № 226 Версальскага мірнага дагавора ад 28 чэрвеня 1919 г. [3, с. 82]. Артыкулы абавязвалі паважаць і падтрымліваць магілы салдатаў, пахаваных на тых ці іншых тэрыторыях, перадаваць інфармацыю аб лакалізацыі і колькасці пахаванняў, дапамагаць спецыяльным камісіям у састаўленні і перадачы спісаў загіблых з інфармацыяй, неабходнай для ідэнтыфікацыі астанкаў. Таксама прадугледжвалася неабходнасць задавальнення просьбаў аб перапахаванні загіблых воінаў згодна з нацыянальным заканадаўствам той краіны, дзе яны знаходзіліся. На тэрыторыі Заходняй Беларусі працу па наглядзе за воінскімі пахаваннямі ажыццяўляла Міністэрства грамадскіх работ Польшчы, паводле распараджэння польскага ўраду ад 27 жніўня 1922 г. [2, с. 17]. Акрамя таго, грамадскія арганізацыі, органы гарадскога і сялянскага самакіравання, мясцовыя жыхары, царкоўныя структуры розных канфесій, замежныя таварыствы і грамадзяне за перыяд з 1921 па 1939 гады праводзілі належныя мерапрыемствы для захавання і добраўпарадкавання воінскіх пахаванняў незалежна ад іх дзяржаўнай прыналежнасці [2, с. 21]. У межах міжнароднай дзейнасці па добраўпарадкаванні воінскіх пахаванняў драўляныя крыжы былі зменены на індывідуальныя бетонныя надмагіллі некалькіх відаў: пліты ў выглядзе стылізаванага крыжа, пліты квадратнай формы, вертыкальныя бетонныя крыжы. Згодна з тагачаснымі міжнароднымі правіламі, незалежна ад нацыянальнай прыналежнасці пахаванага воіна, надпісы з крыжоў пераносіліся на бетоннае надмагілле на мове той краіны, дзе знаходзілася пахаванне. На германскіх і змешаных некропалях усталёўваліся абеліскі, мемарыялы з каменя і бетону.

Праца па перапахаванні і добраўпарадкаванні воінскіх пахаванняў Першай сусветнай вайны на тэрыторыі БССР практычна не праводзілася. У сувязі з гэтым выключэнне складаюць усталёўвання ў Мядзельскім раёне пасля Вялікай Айчыннай вайны і ў канцы 1980-х гг. помнікі на чатырох брацкіх магілах рускіх воінаў у вёсках Брусы, Чарэмшыцы, Вузла, Княгінін. У 1990-я гг. ініцыятарамі ўсталёўвання мемарыяльных знакаў становяцца жыхары Мядзельшчыны. У 1995 г. у Рэспубліцы Беларусь сфарміраваўся 52 асобны спецыялізаваны пошукавы батальён (дзейнічае пры Упраўленні па ўвекавечанні памяці абаронцаў Айчыны і ахвяр вайны Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь). Ён займаецца пошукам, эксгумацыяй і перапахаваннем астанкаў, вызначэннем меж воінскіх пахаванняў. Пачатак працэсу пашпартызацыі воінскіх пахаванняў перыяду Першай сусветнай вайны паклала пастанова Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь ад 22 кастрычніка 2003 г. «Аб зацвярджэнні інструкцыі аб парадку дзяржаўнага ўліку воінскіх пахаванняў у Рэспубліцы Беларусь» [7, с. 134]. У Беларусі важную работу па аднаўленні і добраўпарадкаванні воінскіх пахаванняў вядзе дабрачынны гісторыка-культурны фонд і музей памяці Першай сусветнай вайны «Крокі» і Народны саюз Германіі з сярэдзіны 1990-х гг.

Камерарацыя – гэта захаванне ў грамадскай свядомасці памяці аб значных падзеях мінуўшчыны пры дапамозе пэўных спосабаў трансляцыі інфармацыі. Воінскія

пахаванні, як своеасаблівыя месцы памяці, здольныя захаваць, адрадіць і сфарміраваць памяць аб вайне ў сучасным грамадстве. Лакальнае даследаванне воінскіх некропаляў Мядзельскага раёна праведзена праз інтэрпрэтацыю месцаў памяці ў кантэксце традыцыйнага культурнага ландшафту лакальнага рэгіёна.

Культурная спадчына рэгіёна з'яўляецца своеасаблівай сістэмай, у якой асобныя аб'екты звязаныя паміж сабой і не могуць быць захаваныя па-за межамі навакольнага асяроддзя. Культурны ландшафт – асноватворная катэгорыя спадчыны, што забяспечвае ўзаемадзеянне, узаемапрапранікненне ўзаемазалежнасць прыродных і культурных кампанентаў і рэпрэзентуе нацыянальную самасвядомасць народа, традыцыйны лад жыцця [5, с. 13]. Асаблівым тыпам культурнага ландшафту з'яўляецца асацыятыўны ландшафт – тып культурнага ландшафту, у якім у якасці носьбітаў інфармацыі выступаюць помнікі матэрыяльнай культуры, у тым ліку памятных і сакральных месцы. Яго істотная рыса – гэта гісторыка-культурная самакаштоўнасць і інфарматыўнасць пры захаванні рытмікі прыродных працэсаў [5, с. 73]. Важным тут з'яўляецца наяўнасць «сведкаў» падзеі (знакі-сімвалы, помнікі, айконімы, семантычныя сведчанні), што нагадваюць пра гісторыка-культурную значнасць месца. У ходзе Першай сусветнай вайны і асабліва падчас Нарацкай аперацыі (18 (5) – 30 (17) сакавіка 1916 г.) з'явіліся воінскія пахаванні, якія ад пачатку назавжды звязаныя з прыроднымі элементамі ландшафту ў выглядзе асаблівых адбіткаў. Воінскія пахаванні ўзмацняюць сакральнае гучанне мясцовасці, ствараючы ўнікальную каштоўнасць культурнага ландшафту Мядзельскага раёна. Воінскія пахаванні ўвасобілі ў сабе асноўныя традыцыйныя рысы сакральных тэрыторый культурнага ландшафту сельскай мясцовасці паўночна-заходняй Беларусі як выключна рэпрэзентатыўныя яго ўдзельнікі.

Паводле апошніх апублікаваных звестак, у Мядзельскім раёне Мінскай вобласці дакладна вызначана 25 месцаў воінскіх пахаванняў [1, с. 328–358]. З іх 10 брацкіх магіл воінаў Рускай імператарскай арміі (месцы двух з іх дакладна не вызначаны, сустракаюцца ў гістарычных крыніцах) і адно індывідуальнае пахаванне; 18 месцаў пахаванняў нямецкіх салдат і афіцэраў (з іх у крыніцах ёсць звесткі пра два месцы пахаванняў, воіны яшчэ з двух месцаў перапахаваны, таксама захаваліся лакальныя ўспаміны аб адным могільніку); 2 некропалі са змешанымі пахаваннямі.

У адпаведнасці з дадзенымі аб размяшчэнні 2-й арміі можна меркаваць, што ў брацкіх магілах рускіх воінаў і на змешаным некропалі верагодна пахаваны салдаты 5-га, 6-га, 7-га, 8-га, 29-га, 35-га, 36-га Сібірскага стралковага палка, 28-га Полацкага, 26-га Магілёўскага палка, 37-га Екацярынбургскага, 39-га Томскага, 169-га Нова-Троцкага палка, 111-га Данскога палка, 267-га Духаўшчынскага пяхотных палкоў, 10-й артылерыйскай брыгады і іншыя [1, с. 328–358]. Воінаў Рускай імператарскай арміі, якія загінулі (памерлі) падчас баявых дзеянняў, незалежна ад веравызнання хавалі згодна з праваслаўным пахавальным абрадам, над магіламі ўсталёўвалі драўляныя крыжы.

Месцы пахаванняў воінаў Рускай імператарскай арміі маюць агульныя і адметныя рысы. Па-першае, магілы рускіх салдат лакалізаваны ў большасці ва ўсходнім накірунку ад возера Нарач: пахаванні ля вёсак Чарэмшыцы, Вузла, Княгінін, Брусы, Баяры, Мінчакі, Навасёлкі. Па-другое, большасць пахаванняў абазначаныя як брацкія магілы. На шэрагу брацкіх магіл рускіх воінаў мемарыяльныя знакі былі ўстаноўлены яшчэ ў савецкі перыяд. На брацкіх магілах ў вёсках Брусы, Чарэмшыцы і Вузла мемарыяльныя помнікі былі ўсталяваны пасля заканчэння Вялікай Айчыннай вайны мясцовымі органамі ўлады, на самай вялікай у Мядзельскім раёне брацкай магіле

ў в. Княгінін у канцы 1980-х гадоў з ініцыятывы прыватных асоб і мясцовай адміністрацыі на грамадзянскім могільніку быў усталяваны мемарыяльны знак. Слова «первая» напісана з малой літары. Па-трэцяе, у большасці брацкіх магіл пахавана больш за сто загінуўшых, колькасць пахаваных воінаў вызначана прыблізна. Так, на помніку ў Чарэмшыцах адзначана, што там пахавана 700 рускіх салдат, на грамадзянскім могільніку ў в. Вузла пахавана 45 воінаў, на грамадзянскім могільніку ў Княгініне 2500 воінаў, за 300 м на паўночны ўсход ад в. Брусы ў брацкай магіле пахавана 400 воінаў, на могілках у в. Навасёлкі і в. Мінчакі пахавана па 100 воінаў, ля в. Баяры колькасць пахаваных воінаў на помніку не адзначана. Па-чацвёртае, на большасці месцаў пахаванняў усталяваны мемарыяльныя помнікі, якія ўяўляюць сабой вялікія камяні з прымацаванымі да іх шыльдамі з надпісамі на рускай мове прыкладна аднолькавага зместу: указана колькасць пахаваных рускіх салдатаў, што загінулі падчас Першай сусветнай вайны ў ходзе Нарацкай аперацыі 1916 г., магілы безыменныя.

Брацкія магілы ў вёсках Брусы, Вузла, Княгінін атрымалі статус помнікаў гісторыі і культуры Беларусі яшчэ ў 1987 г. Далучэнне брацкіх магіл рускіх салдат 1916 г., што знаходзяцца ля вёсак Брусы, Вузла, Чарэмшыцы, да Дзяржаўнага спісу гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь было зацверджана пастановай Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь № 578 ад 14 мая 2007 г., згодна з ёй брацкім магілам нададзены статус гісторыка-культурных каштоўнасцей рэгіянальнага значэння [4, с. 564–571]. На месцы пахавання ля в. Баяры ўсталяваны металічны крыж, абнесены металічнай агароджай і вялікі камень. Мемарыяльная пліта мае надпіс на беларускай мове, у якім адзначана, што месца пахавання ўладкавана мясцовым жыхаром А. С. Бяляўскім у 1995 г., Слова «Першая» напісана з вялікай літары. Ля пахавання ў в. Навасёлкі знаходзіцца адзінкавае пахаванне мясцовай жыхаркі Алены Берняковіч, датаванае 1985 г. На пахаванні ля в. Чарэмшыцы 52-ім пошукавым батальёнам усталяваны драўляны крыж на падставе, якая ўпрыгожана георгіеўскай стужкай.

На тэрыторыі Мядзельскага раёна дакладна вядома 13 некропаляў салдат і афіцэраў Германскай імперскай арміі, якія знаходзяцца ў в. Буйкі (2 пахаванні), в. Варашылкі, п. Засвір, в. Ідоліна, в. Карабаны, в. Калодна, в. Канстанцінава, курортным пасёлку Нарач, в. Пронькі (3 пахаванні). На некропалях германскіх салдат і афіцэраў пахаваны воіны XXI армейскага корпуса, 250-га, 266-га рэзервовага пяхотнага палка, 75-й, 80-й рэзервовай дывізіі і іншыя. Некропалі германскіх воінаў маюць агульныя і адметныя рысы. Па-першае, магілы германскіх салдатаў у асноўным лакалізаваны на заходнім накірунку ад возера Нарач. Па-другое, германскія некропалі маюць індывідуальныя надмагільныя пліты, на многіх з іх чытаюцца надпісы пераважна на польскай мове. На тэрыторыі Беларусі надмагільныя надпісы на тыпавых помніках (стылізаваных ці вертыкальных крыжах) выбіты пераважна на польскай мове, але сустракаюцца надпісы і эпітафіі на нямецкай, асабліва, калі гэта індывідуальны помнік ці пахаваны афіцэр. Па-трэцяе, большасць нямецкіх некропаляў маюць агароджу ў выглядзе бетонных слупоў (дзе-нідзе з металічнымі ланцугамі), на якіх выбіты крыжы, а таксама ўмацаваныя каменнем земляныя валы (пахаванні ў в. Пронькі, п. Засвір, в. Карабаны, в. Буйкі, в. Канстанцінава). Па-чацвёртае, на пяці некропалях усталяваны металічныя ці драўляныя крыжы, помнікі, памятныя пліты. Так, на воінскім некропалі ў в. Буйкі ўсталяваны металічны крыж і памятная пліта. У цэнтры воінскага некропаля ў п. Засвір знаходзіцца група з трох металічных крыжоў і чыгунная памятная пліта. У в. Карабаны часткова захаваўся ўнікальны помнік-выява нямецкага

салдата, які трымае ў руках апушчаны меч і шчыт. У в. Канстанцінава ўсталяваны дубовы крыж, які некалькі разоў падымалі і ўмацоўвалі мясцовыя жыхары. У курортным пасёлку Нарач захавалася індывідуальнае нямецкае пахаванне, на якім усталяваны помнік з эпітафіяй на нямецкай мове. На паўночна-ўсходнім ускрайку в. Пронькі ў цэнтральнай частцы некропаля знаходзіцца каменны помнік з надпісам на нямецкай мове: «Героям 80-й рэзервовай дывізіі» і вялікі металічны крыж з памятнай чыгуннай плітой. На паўднёва-заходнім ускрайку в. Пронькі ў цэнтры некропаля размешчаны адрэстаўраваны Народным саюзам Германіі масіўны помнік з надпісам на нямецкай мове: «Героям 250-га рэзервовага пяхотнага палка», датаваны 1916 г. Тэрыторыя воінскіх некропаляў, што знаходзяцца ў межах грамадзянскіх могільнікаў, часта занятая больш познімі пахаваннямі мясцовых жыхароў, напрыклад, некропаль у в. Карабаны. Для індывідуальных помнікаў і надмагільных пліт характэрна выява апушчанага мяча або мяча перакрываванага з лаўровай галінкай.

На тэрыторыі Мядзельскага раёна знаходзіцца 2 змешаных пахавання, якія маюць асаблівыя рысы. Страчаны рускія пахаванні на змешаным некропалі ля в. Лотва [1, с. 342]. У аграгарадку Нарач у цэнтральнай частцы старога каталіцкага цвінтару знаходзіцца змешаны некропаль, на якім пераважаюць пахаванні нямецкіх салдат, захавалася некалькі рускіх. Наяўнасць змешаных пахаванняў сведчыць аб тым, што абодва бакі выконвалі нормы міжнароднага гуманітарнага права па пытаннях пахавання загінуўшых ваеннаслужачых у залежнасці ад занятай імі ў выніку баёў тэрыторыі. На гэтым некропалі ўсталяваны пастамент, вышынёй прыкладна 4 метры, на вяршыні якога фігура арла, што раскінуў крылы, на барэльефе ёсць выява мяча і лаўровай галінкі, захаваўся надпіс на нямецкай мове: «У гонар і памяць героям, паўшым за сваю Айчыну. XXI армейскі корпус». Вакол пастамента складзены крыжы, якія захаваліся ад страчаных пахаванняў, бо хаця ўчасткі некропаля і агароджаны каменнымі слупамі, але яны блізка прымыкаюць да грамадзянскіх пахаванняў, якія нібы паглынаюць вайсковыя. У Кабыльніках (сёння аграгарадок Нарач) Мядзельскага раёна знаходзіўся штаб германскага корпуса, захавалася царква, якая была ўладкавана пад нямецкі лазарэт, таму пахаванні тут датуюцца 1916–1917 гг.

Такім чынам, рускія і германскія воінскія пахаванні на тэрыторыі Мядзельскага раёна маюць агульныя рысы. Па-першае, пахаванні абодвух бакоў з'явілася ў прыфрантавой паласе, пры шпіталях, на сельскіх ці гарадскіх могілках амаль адначасова ці за кароткі тэрмін, калі забітых (памерлых ад атрыманых раненняў) хавалі неўзабаве пасля баявых дзеянняў. Па-другое, адметная рыса воінскіх пахаванняў перыяду Першай сусветнай вайны – наяўнасць змешаных некропаляў. Па-трэцяе, індывідуальныя надмагіллі захаваліся пераважна на нямецкіх ці змешаных некропалях. Па-чацвёртае, над безымяннымі магіламі, якія знаходзяцца на нямецкіх ці змешаных некропалях, таксама ўсталяваны тыпавыя помнікі з надпісамі на польскай мове: «невядомы нямецкі салдат» ці «невядомы рускі салдат». Па-пятая, да сённяшняга дня большасць аб'ектаў не маюць ахоўнага статусу, бо, за выключэннем трох брацкіх магіл рускіх воінаў, яны не ўключаны ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь.

Культурны ландшафт з'яўляецца прадметнай рэалізацыяй традыцыйнай карціны свету лакальнай супольнасці. У маштабе Мядзельскага раёна кожны аб'ект культурнага ландшафту ўпісаны ў карціну свету вясковай супольнасці, бо з'яўляецца важным элементам сакральнай тапаграфіі. Лакальная народная традыцыя як бы «перакладае» міфалагічныя архетыпы («гэты свет», «той свет») на мову мясцовых

прасторавых рэалій, што ляжаць у аснове ўнікальнасці лакальнага культурнага ландшафту [6, с. 43]. Для беларусаў традыцыя ўшанавання памяці памерлых з'яўляецца адной з характэрных рыс нацыянальнага характару, што знаходзіць сваё лагічнае адлюстраванне ў дачыненні і да воінскіх некропаляў. Могілкі займаюць асобнае месца ў тэрытарыяльнай структуры лакальнага рэльефу. На паўночным захадзе Беларусі, для якой характэрны марэнна-ўзгоркавы рэльеф, значная частка магільнікаў знаходзіцца ў лесе ці на прыродных узвышшах, што ў традыцыйнай пахавальнай абраднасці сімвалізуе «апошні шлях» памерлага [6, с. 403]. Падобнае размяшчэнне характэрна і для воінскіх пахаванняў.

У культурнай структуры лакальнага ландшафту могільнік – «святое месца», бо пэўныя дзеянні там ажыццяўляліся хрысціянскім святаром. У традыцыйным культурным ландшафце месцам пахаванняў характэрна максімальная насычанасць культава-рэлігійнай сімволікай і атрыбутыкай. Прасторавая арыентацыя надмагільных помнікаў (захад-усход) указвае на рэлігійную прыналежнасць пахаваных. Гэта асабліва важна ў поліканфесійным кантактным характары Мядзельскага раёна, калі на адных і тых жа могілках маглі хаваць і праваслаўных, і каталікоў. Воінскія пахаванні ў традыцыйнай карціне свету ўсведамляюцца адначасова як паселішчы «сваіх» і «чужых» нябожчыкаў. «Сваіх», бо і нямецкія, і рускія, і змешаныя пахаванні ў Мядзельскім раёне часта з'яўляюцца структурнымі часткамі вясковых могільнікаў або знаходзяцца ля царкоўнай ці касцельнай сцяны. Яны працягваюць выконваць сваю функцыю па сённяшні дзень. «Чужых», бо ў Мядзельскім раёне ёсць асобныя нямецкія некропалі, брацкія пахаванні рускіх воінаў, якія не сталі пачаткам для новых грамадзянскіх пахаванняў.

Культурны ландшафт з'яўляецца для мясцовай супольнасці падручнікам гісторыі (у тым ліку і самастойна напісаным), для якой пры ўсёй яе лакальнасці характэрна агульнасусветнае [6, с. 434]. Стагоддзе – гэта храналагічны прамежак, у рамках якога адбываецца фальклорная інтэрпрэтацыя рэальных гістарычных падзей і яе аб'ектывацыя ў выглядзе пэўных элементаў культурнага ландшафту (фактычна гэта жыццё 3–4 пакаленняў). Гістарычная памяць абапіраецца на вусную традыцыю і суадносіцца з рэальнай тапаграфіяй, прыкладам, спеўная традыцыя, легендарызацыя падзей мінулага, інтэрпрэтацыя айконімаў. У сувязі з гэтым асаблівае значэнне маюць аўтэнтычныя ўяўленні мясцовых жыхароў аб месцах пахаванняў і іншых помніках Першай сусветнай вайны. Групы воінскіх пахаванняў усведамляюцца ў традыцыйнай карціне свету як аднаактныя, трагічныя, сіхронныя: «рускія воіны ляжаць у брацкіх магілах, бо загінулі адначасова ў выніку жудасных газавых атак праціўніка». Тыпалагічная аднароднасць усіх пахаванняў у межах воінскіх некропаляў праяўляецца ў народных уяўленнях пра этнічнае і рэлігійнае падабенства нябожчыкаў: «у брацкіх магілах ляжаць рускія праваслаўныя воіны», «у нямецкіх магілах – усе немцы, католікі», пра гendarнае і сацыяльнае падабенства пахаваных: «усе пахаваныя салдаты-мужчыны». З'яўленне айконімаў паводле мясцовых уяўленняў мае сваё тлумачэнне ў кантэксце ваенных падзей: «назва вёскі Антонінсэрг (вядомая ў крыніцах XVI ст.) – нямецкая, яна ўзнікла, бо там адбываліся найбольш кровапралітныя баі і шмат немцаў палягло за Мікалаеўскай вайной». Адбываецца працэс легендарызацыі і рамантызацыі падзей. Ля некропаля ў в. Навасёлкі знаходзіцца адзінкавае пахаванне мясцовай жыхаркі Алены Берняковіч, датаванае 1985 годам. Згодна з мясцовай легендай, якую можна і сёння пачуць ад мясцовых жыхароў, дзяўчына ў трынаццацігадовым узросце працавала ў ваенным шпіталі, што знаходзіўся побач з вёскай, закахалася ў параненага

рускага салдата, які неўзабаве памёр, жанчына засталася яму вернай да скону і была пахавана побач з некропалем згодна з яе заповітам.

Такім чынам, элементы традыцыйнага культурнага ландшафту, аўтэнтчныя ўяўленні мясцовых жыхароў у сукупнасці з фальклорам складаюць адзіны механізм аб'ектывацыі гісторыі. Падзеі мінулага прадметна ўвасабляюцца канкрэтнымі аб'ектамі рэальнай прасторы – воінскімі некропалямі – самымі зразумелымі і нагляднымі сведкамі. І тут першаснай з'яўляецца знакавая Першая сусветная вайна і Нарацкая аперацыя для мясцовай гісторыі, а яе гістарычная дакладнасць – другасная з'ява.

Літаратура

1. Битва у Нарочи, 1916. Немецкие источники о русском весеннем наступлении (Нарочская операция) / [авт. текста, сост. В. А. Богданов]. Брест: Полиграфика, 2016. 376 с.
2. *Вабішчэвіч А.* Стан і захаванне воінскіх пахаванняў Першай сусветнай вайны ў Заходняй Беларусі ў 1921–1939 гг. // Беларускі гістарычны часопіс. 2014. № 9. С. 15–22.
3. Версальскі мирны договар / полн. пер. с фр. подлинника под ред. Ю. В. Ключникова и А. Сабанина. Москва: издание Литиздата НКВД, 1925. 198 с.
4. Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь / склад. В. Я. Абламскі, І. М. Чарняўскі, Ю. А. Барысюк. Мінск: БЕЛТА, 2009. 684 с.
5. Культурный ландшафт как объект наследия / Ю. А. Веденин [и др.] / под ред. Ю. А. Веденина, М. Е. Кулешовой. Москва: Институт наследия, 2004. 620 с.
6. *Лобач У. А.* Міф. Прастора. Чалавек. Мінск: Тэхналогія, 2013. 510 с.
7. *Шумский В. В.* Некоторые уроки Первой мировой войны. Воинские захоронения периода Первой мировой войны на территории Республики Беларусь // Беларусь у гады Першай сусветнай вайны. Сморгоншчына: трагедыя, гераізм, памяць: матэрыялы Міжнар. навук.-практ. канф., Сморгонь, 18–19 мая 2007 г. / навук. рэд. А. М. Літвін, У. В. Ляхоўскі; рэдкал.: М. У. Мясніковіч [і інш.]. Мінск, 2009. С. 121–146.